

РОЗДІЛ III. ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК І САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ВЧИТЕЛЯ У ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

УДК 37.011:373+37.032

А. А. Бєседіна

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

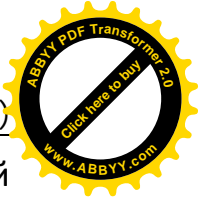
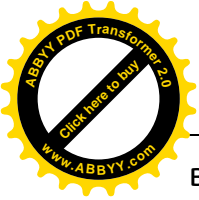
МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МЕРЕЖІ ШКІЛ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ

У статті розглядаються наукові підходи до визначення структури організаційно-педагогічних засад діяльності Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю країн Східної Європи. Проаналізовано різні моделі шкіл сприяння здоров'ю. Розкрито зміст організаційно-педагогічних засад діяльності Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю країн Східної Європи.

Ключові слова: організаційно-педагогічні засади, модель, школа сприяння здоров'ю, Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю.

Постановка проблеми. Питання необхідності підвищення дієвості зусиль держави та суспільства, спрямованих на здоров'язберезувальну діяльність української молоді, стає з кожним роком все більш актуальним. Адже майбутнє України тісно пов'язане з сучасною молоддю, яка вирішує проблеми сьогодення. Проте, за даними Міністерства охорони здоров'я України, спостерігається щорічне погіршення фізичного, психічного, репродуктивного здоров'я молоді. Дослідження останніх років вказують на тенденцію до погіршення психофізіологічних показників: знизилась ефективність функціонування сенсорних і сенсомоторних систем, погіршилися параметри пам'яті та уваги, підвищилась втомлюваність. Понад 50% дітей шкільного віку мають функціональні розлади. Порушення постави зафіксовано приблизно у 60% школярів, 30-40% мають аномалії серцево-судинної системи, а 30% потерпають від неврозу. За даними вибіркових досліджень, проведених Міністерством освіти і науки, рівень фізичного здоров'я 35% учнів українських загальноосвітніх шкіл є низьким, 34% – нижчим за середній і лише 8% учнів мають рівень здоров'я вищий за середній або ж високий [12, с. 7].

Стан здоров'я є одним із вирішальних чинників формування особистості, тому необхідно вирішувати питання щодо покращення здоров'я учнівського колективу та формування оптимальних організаційно-педагогічних засад діяльності шкіл сприяння здоров'ю (ШСЗ). Кожен навчальний заклад створює свою модель школи сприяння здоров'ю,

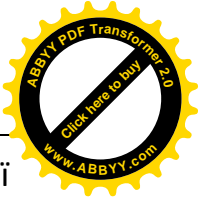
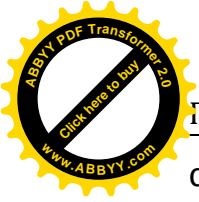

визнає свою філософію розвитку, цінності і пріоритети. Але моделей досить багато, між ними існують значні відмінності, отже потрібно проаналізувати їх ефективність та розробити узагальнену модель організації навчально-виховного процесу з використанням усіх існуючих можливостей для підвищення результативності роботи школи сприяння здоров'ю. Тому постає необхідність пошуку шляхів, які здатні забезпечити формування ціннісного ставлення учнів до власного здоров'я у загальноосвітніх навчальних закладах. Одним із таких шляхів є діяльність Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю (ЄМШСЗ), яка потребує узагальнення та порівняльного аналізу.

Аналіз актуальних досліджень. В історико-педагогічній науці немає цілісного й системного дослідження, де висвітлювалися б організаційні й педагогічні засади діяльності ЄМШСЗ країн Східної Європи (Україна, Росія, Молдова, Румунія, Болгарія, Угорщина, Чехія, Словаччина та Польща). Дослідженням організаційних та педагогічних засад на Україні займалися Т. Бережна, Т. Бойченко, І. Волкова, С. Кириленко; в Росії – Н. Капустін, В. Касаткін, І. Кузнецова, В. Кучма, Ю. Науменко, Є. Ямбург [7]; в Молдові – Varfolomei Calmic [15]; в Румунії – Mioara Predescu [14], Daniela Calugary, Ioana Daramus [15], V. Olsavszky [14]; в Болгарії – Anastasya Marcheva, Roman Dimitrov [15]; на Угорщині – Katalin Felvinczi [12], Gyongyi Kokonyei; в Чехії – Marie Brizova [13], Alena Steflova, Hana Kostalova, Miluse Havlinov [12]; в Словаччині – Miro Bronis [13], Viktoria Jakubkova; в Польщі – Lidia Krzysztof [13], Barbara Woynarowska, Leslaw Kulmatycki, Maria Sokolowska [12]. З огляду на це актуальність нашого дослідження зумовлена в науково-теоретичному аспекті необхідністю подолання фрагментарності історико-педагогічних знань стосовно діяльності ЄМШСЗ країн Східної Європи з метою обґрунтування цілісного теоретичного знання й визначення його місця в сучасній педагогіці; в соціально-практичному – потребою критичного аналізу організаційно-педагогічних умов діяльності ЄМШСЗ країн Східної Європи як певного позитивного досвіду для України, творчого його осмислення в ході сучасної модернізації освіти в нинішній соціально-економічній суспільно-політичній і культурологічній ситуації. Отже, організаційно-педагогічні засади діяльності ЄМШСЗ країн Східної Європи потребують додаткових досліджень, систематизації та узагальнення.

Мета статті – визначити організаційно-педагогічні засади діяльності Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю країн Східної Європи та сформулювати модель її діяльності.

Виклад основного матеріалу. У контексті нашого дослідження розглянемо значення поняття «засади». «Великий тлумачний словник

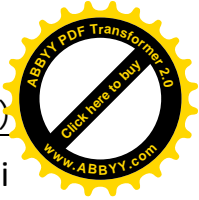
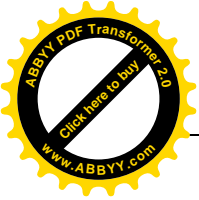

сучасної української мови» [4, с. 325] та «Словник української мови» [9, т. 3, с. 300–301] визначає поняття засади як: 1) основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; 2) вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; 3) спосіб, метод здійснення чого-небудь. В американській літературі це поняття має наступні еквіваленти: «principles» (принципи, правила, закони), «base» та «basis» (основа, базис, корінь), «foundation» (фундамент, основа). Аналізуючи засади філософії освіти Г. Ващенко [3] спирався на кілька постулатів: по-перше, засади – це джерела, витoki, струмки, що породжують уявлення про освіту; по-друге, засади – це підґрунтя й коріння; по-третє, засади – необхідні умови, фундамент, ґрунт. Під засадами Н. Протасова [8] розуміє основні вихідні положення, що визначають побудову, функціонування та розвиток освіти. Отже, ми бачимо, що існують розбіжності щодо поняття засад: одні автори розглядають їх як принципи, другі – як основу чогось, а треті – як вихідні положення. В контексті нашого дослідження розглянемо засади як принципи, які обумовлюють діяльність ЄМШСЗ. Вони співзвучні з освітніми принципами, які знаходять розвиток як у вітчизняній, так і у зарубіжній науково-педагогічній літературі, проте критерієм віднесеності принципу до засад є незмінність у часі та універсальність.

За О. Леонтьєвим, у сучасній дидактиці визнається провідна роль кількох принципів, які дедалі більше впливають на навчальний процес. Це принципи активності, креативності, проблемності, розвивального навчання, вмотивованості, індивідуалізації [6]. Наше дослідження вимагає також ретельної розробки існуючих виховних принципів (демократичності, природовідповідності, гуманізації, неперервності, індивідуалізації і диференціації, єдності виховання і життєдіяльності, етнізації, народності, послідовності і систематичності, культуровідповідності). Саме ці принципи визначають стратегію освіти в галузі діяльності шкіл сприяння здоров'ю.

На думку вітчизняних науковців основними засадами діяльності загальноосвітніх шкіл є:

- доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;
- рівність умов для повної реалізації кожної людини її здібностей, таланту, всебічного розвитку;
- гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;
- органічний зв'язок зі світовою та національною історією, культурою, традиціями;

- незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій;
- науковий, світський характер освіти;
- інтеграція з наукою і виробництвом;
- взаємозв'язок з освітою інших країн;
- гнучкість і прогностичність системи освіти;
- єдність і наступність системи освіти;
- неперервність і різноманітність освіти;
- поєднання державного управління й громадського самоврядування в освіті [8].

Американські науковці, в свою чергу, акцентують увагу на демократизації школи та стверджують, що засадничим принципом функціонування школи є взаємозв'язок усіх агентів у процесі шкільної соціалізації [12, 13, 14, 15].

Під організаційними засадами реформування шкільної освіти Л. Березівська [2] розуміє підготовку, розробку і прийняття основоположних документів, здійснення та реалізацію реформи, її організаторів і учасників. А до педагогічних (процесуально-змістових) засад відносить педагогічні причини й цілі, принципи, напрями, результати і наслідки, досвід реформ. В дослідженні організаційно-педагогічних засад виховного процесу Ю. Жданович [5], принципи виховання, прийоми, форми і методи відносить до організаційних засад, а до педагогічних – виховні цілі, завдання і зміст виховного процесу (моральне, духовне, громадянське, патріотичне, розумове, фізичне, соціальне, трудове, естетичне, екологічне). Організаційні засади та педагогічні умови діяльності полілінгвістичної гімназії Н. Ананьєвої [1] включають в себе концептуальну, змістову, технологічну і результативну складові.

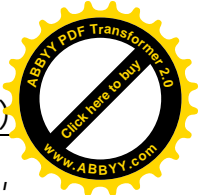
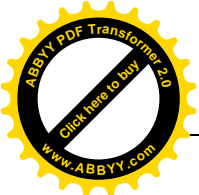
Організаційно-педагогічні засади можна розглядати на декількох рівнях. Ми поділяємо погляди І.Щербань [11], яка розглядає організаційно-педагогічні засади діяльності американських сільських шкіл на таких рівнях як: організаційно-адміністративному, функціональному та соціально-педагогічному. До організаційно-адміністративних засад функціонування шкіл вона відносить характеристику реформ, урядових програм; до функціональних – п'ять головних функцій школи: освітню, культурну, соціальну, економічну та політичну; до соціально-педагогічних – місце і роль сільської школи у соціумі.

Отже, під педагогічними засадами ми розуміємо провідні наукові принципи діяльності ЄМШСЗ, а під організаційними – науково-правову базу її діяльності та управління нею. Сукупність організаційних та педагогічних засад діяльності ЄМШСЗ країн Східної Європи ми

представимо за допомогою моделі науково-методичного забезпечення організації її діяльності (рис. 1), яка включає концептуальну, процесуальну, технологічну і результативну складові.

Рис. 1. Модель науково-методичного забезпечення організації діяльності ЄМШСЗ

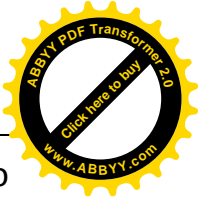
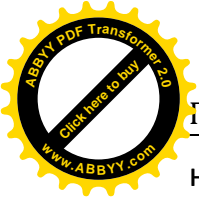
Концептуальна складова включає в себе наукові підходи, принципи, мету й завдання діяльності ЄМШСЗ. Зокрема мета діяльності полягає в забезпеченні здорового способу життя для всього шкільного колективу шляхом створення навколишнього середовища, сприятливого для зміцнення здоров'я [13]. Основні завдання полягають у формуванні і розвитку фізично, психічно, соціально і морально здорової особистості зі стійкими переконаннями та системою знань про здоров'я і здоровий спосіб життя; створенні умов для збереження і зміцнення здоров'я учнів, підготовка їх до суспільно значущого самоутвердження, самодостатності та самореалізації в дорослому житті. Методологічним підґрунтям концепції є гуманістичний, системний, діяльнісний та особистісно-орієнтований підходи до формування позитивної мотивації на здоров'язбережувальну діяльність учнів. Змістова складова включає в себе рівнево-функціональну структуру управління, яка сприяє розвитку суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками навчально-виховного й управлінського процесів і формує демократичні засади управління школою сприяння здоров'ю. Сюди ми відносимо методи та форми роботи у діяльності ЄМШСЗ. Серед методів ми виділяємо: переконання, стимулювання створення ситуацій успіху, аналіз реальних ситуацій, переключення, показ перспективи, навіювання, вимога, корекція, метод дилем, створення громадської думки, позитивної перспективи, змагання, ритуали, традиції, особистого прикладу, самопереконання, мотивація, вправлення, самокорекція, соціальні проби, рефлексія. Форми поділяємо на: масові (просвітницькі акції, шкільні газети, організаційно-діяльнісні ігри; конференції, форуми, свята, дебати, моніторинг, гуртки, клуби); групові (години спілкування, тренінги, соціальні проекти, онлайн-форуми, прес-конференції, дискусії); індивідуальні (консультації, стендові доповіді, слайдові презентації, виконання громадських доручень).

Технологічна складова представлена технологіями:

- а) для учнів: технологією формування й оцінювання здоров'яспрямованої діяльності;
- б) для вчителів: технологією формування й оцінювання рівнів професійно-фахової компетентності;
- в) для керівників ЗНЗ: технологією створення педагогічних умов діяльності школи сприяння здоров'ю та перевірки ефективності їх реалізації.

Результативна складова включає розгляд таких якостей як: сприймання здоров'я людини як головної цінності; прагнення до здорового способу життя. Результатом діяльності ЄМШСЗ є якість здоров'я випускника. Всі складові даної моделі характеризують організаційно-педагогічні засади діяльності ЄМШСЗ, під якими ми розуміємо сукупність

наукових підходів і принципів, форм і методів науково-методичного забезпечення організації та умов її діяльності; вони є взаємопов'язаними і взаємозалежними; основною з них є концептуальна складова, похідними – змістова, технологічна й результативна.

Отже, організаційно-педагогічні засади – це педагогічні основи та принципи навчання та виховання разом з основними положеннями його організації. Педагогічний компонент ми розглядаємо як наукове підґрунтя пояснення основних педагогічних явищ діяльності шкіл сприяння здоров'ю та розкриття їх закономірностей. Сюди ми відносимо концепцію діяльності, її зміст, у якій розкрито наукові підходи та принципи до управління нею, мету і завдання; технології формування й оцінювання діяльності шкіл сприяння здоров'ю, результати і наслідки. До організаційних засад діяльності шкіл сприяння здоров'ю віднесемо законодавчу базу, яка регламентує діяльність ЄМШСЗ та адміністративно-управлінські основи її функціонування: програми, структура, форми і методи; її організаторів (ініціатори та учасників) та умови здійснення (суспільно-політичні, соціально-економічні). Поняття організаційні та педагогічні засади розглядаємо як взаємозалежні і взаємодоповнюючі.

Під організаційно-педагогічними засадами діяльності Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю ми розуміємо вихідні положення, засадичні принципи, що визначають їх діяльність та розвиток. При їх окресленні ми виходимо на такі рівні: адміністративний, освітній і функціональний (рис. 2).

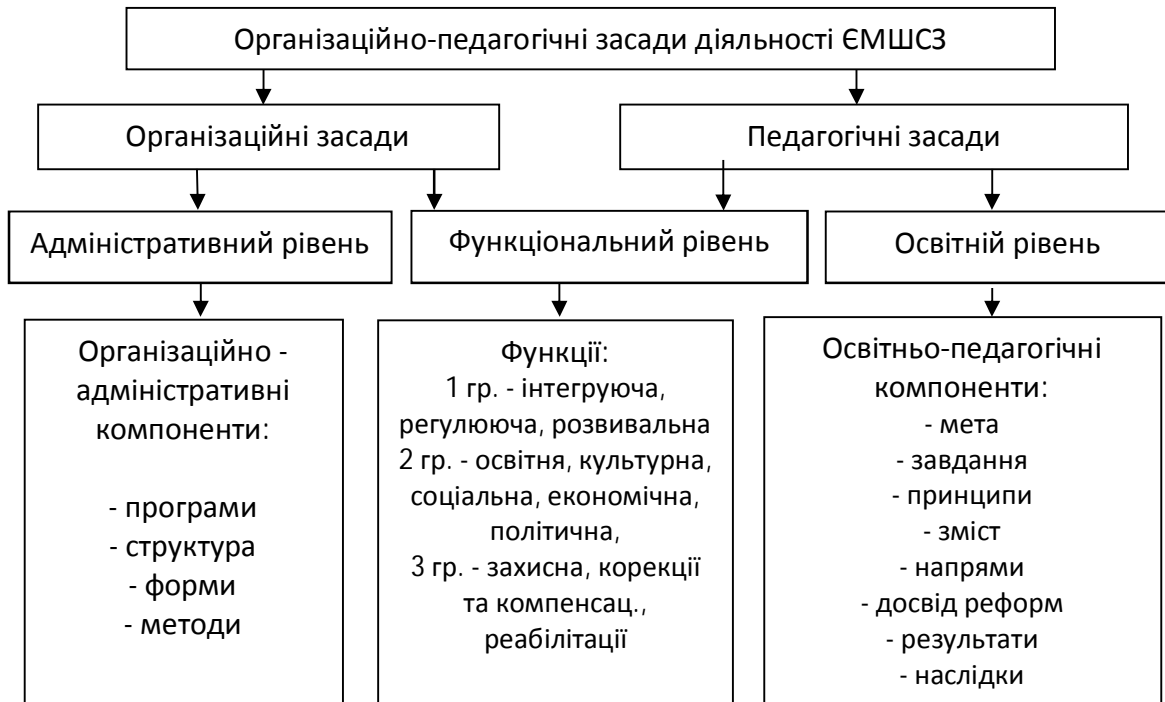
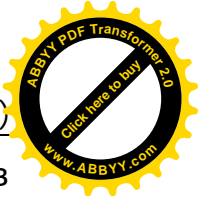
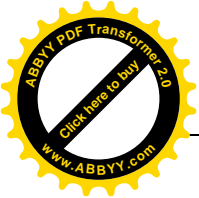

Рис. 2. Рівні організаційно-педагогічних засад діяльності Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю.

Для визначення організаційно-адміністративних компонентів діяльності ЄМШСЗ досліджуємо законодавчу базу, яка регламентує діяльність ЄМШСЗ та адміністративно-управлінські основи її функціонування: програми, структура, форми і методи та умови діяльності ЄМШСЗ.

Освітньо-педагогічні компоненти розкриваємо як педагогічні цілі, завдання, принципи, зміст, напрями, результати і наслідки, досвід реформ. Освітньо-педагогічні засади охоплюють зміст освіти ЄМШСЗ, які ґрунтуються на таких критеріях: 1) узгодженість базової освіти з метою та завданнями діяльності ЄМШСЗ; 2) реалізація загально дидактичних принципів доступності, науковості, системності, наочності, зв'язку теорії з практикою тощо; 3) опора на принципи фундаменталізації та інтеграції базових знань; 4) забезпечення внутрішніх зв'язків між компонентами в ЄМШСЗ; 5) динамічність та гнучкість системи діяльності ЄМШСЗ.

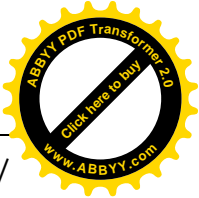
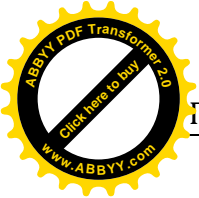
На функціональному рівні розглядаємо функції діяльності ЄМШСЗ розуміємо реалізацію функцій ЄМШСЗ. Ділимо їх на три групи: 1) виховні (інтегруюча, регулююча, розвивальна); 2) головні функції школи (освітня, культурна, соціальна, економічна, політична); 3) інноваційні (захисну, корекції та компенсації, реабілітаційна).

Висновки. Отже, до організаційно-педагогічних засад діяльності ЄМШСЗ нами віднесено концептуальну, змістову, технологічну і результативну складові. Розглядаємо їх на трьох рівнях: адміністративний рівень, освітній рівень і функціональний рівень. У подальших дослідженнях планується виконати порівняльний аналіз діяльності Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю країн Східної Європи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьева Н. В. Організаційно-педагогічні засади діяльності полілінгвістичної гімназії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки»/ Н. В. Ананьева. – Київ, 2007. – 23 с.
2. Березівська Л. Д. Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти ув Україні у ХХ ст.: дис. на здобуття наук. ступеня доктора педагогічних наук: 13.00.01 / Березівська Лариса Дмитрівна. – К., 2009. – С. 5.
3. Ващенко Г. Загальні методи навчання: підручник для педагогів. – К. : Українська Видавнича Спілка, 1997. – 415 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел – К.; Ірпінь : Перун, 2001 – С. 325.
5. Жданович Ю. М. Організаційно-педагогічні засади виховного процесу у скаутській організації пласт: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата педагогічних наук: 13.00.07 / Жданович Юлія Миколаївна. – К., 2004. – С. 43.
6. Леонтьев А. А. Принцип коммуникативности и психологические основы интенсификации обучения иностранным языкам / А. А. Леонтьев // Русский язык за рубежом. – 1982. – № 4. – С. 48–53.
7. Науменко Ю. В. Здоровьесберегающая деятельность школы / Ю. В. Науменко// Педагогика. – 2005. – №6. – С. 37–44.

8. Протасова Н. Г. Принципи освіти / Н. Г. Протасова // Енциклопедія освіти/ АПН України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 714.
9. Словник української мови: [у 11 т.]. / [наук. редкол.: І. К. Білодід [та ін.]. – К. : Наукова думка. – 1970-1980. – Т. 3. – С. 300–301.
10. Формування здорового способу життя молоді: стратегія для України. [О. Яременко, М. Комарова, П. Шатц, Л. Піндер та ін.]. – К.: Укр. ін-т соц. дослідж. – 2001. – 24 с.
11. Щербань І. Ю. Організаційно-педагогічні засади функціонування сільської школи у США: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки»/ І.Ю.Щербань. – Суми, 2011. – 23 с.
12. Better schools through health: learning from practice. Case studies of practice presented during the third European Conference on Health Promoting Schools / [Goof Buijs, Aldona Jociūtė, Peter Paulus and Venka Simovska]. – Vilnius, Lithuania: «KRIVENTA», 15–17 June 2009. – 119 p.
13. First Conference of the European Network of Health Promoting Schools «The Health Promoting School – an investment in education, health and democracy» [Electronic resource] / Case study book. – Thessaloniki-Halkidiki, Greece, 1-5 May 1997. – 72 p. Access mode : <http://www.schoolsforhealth.eu/upload/CasestudybookFirstConferenceoftheENHPS.pdf>.
14. Models of Health Promoting Schools in Europe / [Mitko Cheshlarov, Miluse Navlnnova, Jo Inchley and ather]; edited by Bjarne Bruun Jensen and Venka Simovska. [Electronic resource] – Copenhagen: IPC, 2002. – 81 p. – Access mode: <http://www.schoolsforhealth.eu/upload/ModelsofhealthpromotingschoolsinEurope.pdf>.
15. Report SHE assembly meeting & HEPS partner meeting [Electronic resource] – Egmond aan Zee, the Netherlands, 11–13 February 2009. – 40 p. – Access mode: http://www.hepseurope.eu/upload/Report_SHE_assembly_meeting_and%20HEPS_partnermeeting_2009.pdf

РЕЗЮМЕ

А. А. Беседина. Модель організації діяльності європейської мережі шкіл содействия здоров'ю країн Східної Європи.

В статті розглядаються наукові підходи до визначення структури організаційно-педагогічних принципів діяльності Європейської мережі шкіл содействия здоров'ю країн Східної Європи. Проаналізовані різні моделі шкіл содействия здоров'ю. Розкрито зміст організаційно-педагогічних принципів діяльності Європейської мережі шкіл содействия здоров'ю країн Східної Європи.

Ключеві слова: організаційно-педагогічні принципи, модель, школа содействия здоров'ю, Європейська мережа шкіл содействия здоров'ю.

SUMMARY

A. Besedina. A model of activities' organization of European schooling of influence to the health of Eastern Europe health.

The article covers scientific methods in identifying the structure of organizational-educational principles of European Network of Health Promoting Schools for Eastern Europe. Different health assistance school models were analyzed. The concept of organizational-educational principles of European Network of Health Promoting Schools for Eastern Europe is uncovered.

Key words: organizationally-pedagogical principles, mode, schools of assistance a health, European Network of Health Promoting Schools.